

Το διδακτικό προσωπικό ως μοχλός αλλαγής στο ελληνικό πανεπιστήμιο

Teaching staff as a lever for change in the Greek university

Νατάσσα Ράικου / Natassa Raikou

Επίκουρη Καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας / Assistant Professor, University of Thessaly
araikou@uth.gr

Θανάσης Καραλής / Thanassis Karalis

Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Πατρών / Professor, University of Patras
karalis@upatras.gr

Κατερίνα Κεδράκα / Katerina Kedraka

Καθηγήτρια, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης / Professor, Democritus University of Thrace
kkedraka@mbg.duth.gr

Περίληψη

Στο κείμενο διερευνάται η συμβολή του διδακτικού προσωπικού στην ανάπτυξη του πανεπιστημίου, αλλά και γενικότερα στην κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη. Στο πλαίσιο αυτό, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα ποιοτικής έρευνας μικρής κλίμακας σε μέλη του διδακτικού προσωπικού του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης και του Πανεπιστημίου Πατρών που διεξήχθη από τα αντίστοιχα Κέντρα Υποστήριξης Διδασκαλίας και Μάθησης, αναφορικά με τον ρόλο του διδακτικού προσωπικού ως μοχλού αλλαγής σε σχέση με τους φοιτητές, το πανεπιστήμιο ως θεσμό και ευρύτερα την κοινωνία, την οικονομία και τον πολιτισμό. Από την ανάλυση φαίνεται ότι οι πανεπιστημιακοί διδάσκοντες θεωρούν τον ρόλο τους ως σημαντικό μοχλό αλλαγής και για τους τρεις άξονες, ωστόσο, αμφιταλαντεύονται και εκφράζουν επιφυλάξεις για συγκεκριμένους άξονες. Από την ανάλυση των ευρημάτων της έρευνας αναδύεται ότι το σημερινό πανεπιστήμιο αναζητά τις αναγκαίες αλλαγές και μετασχηματισμούς προκειμένου αυτό να ανταποκριθεί στις διαστάσεις του νέου τοπίου, στο οποίο οι μελλοντικοί απόφοιτοι θα επηρεάζουν καθοριστικά τις εξελίξεις.

Abstract

In this paper, the contribution of teaching staff to the development of the university, but also to social and economic development in general is explored. In this context, the results of a small-scale qualitative survey on members of the teaching staff of the Democritus University of Thrace and the University of Patras, conducted by the respective Teaching and Learning Centers are presented, regarding the role of teaching staff as a lever for change in relation to students, the university as an institution and society, economy, and culture in general. The analysis shows that university teachers see their role as an important lever of change for all three axes, but they waver and express reservations about certain axes. From the analysis of the research findings, it emerges that today's university is looking for the necessary changes and transformations in order to respond to the dimensions of the new landscape, in which graduates will decisively influence future developments.

Λέξεις-κλειδιά: πανεπιστημιακοί διδάσκοντες, πανεπιστημιακή παιδαγωγική, διδασκαλία και μάθηση στην ανώτατη εκπαίδευση

Keywords: university teachers, university pedagogy, teaching and learning in higher education

Εισαγωγή

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία (Boyer, 1990; Macfarlane, 2005, 2007; Culum & Ledic, 2010), ο ρόλος των πανεπιστημίων δεν περιορίζεται μόνο στην έρευνα και τη διδασκαλία, αλλά παράλληλα τα τριτοβάθμια ιδρύματα έχουν έναν κοινωνικό και οικονομικό ρόλο, συμβάλλοντας στην τοπική, περιφερειακή και εθνική ανάπτυξη, καθώς και στην οικονομική ανάπτυξη των κοινωνιών. Ο Βεργίδης (2016, σ. 83), αναλύοντας το έργο των πανεπιστημιακών που προκύπτει από τη θέση και τον ρόλο τους, το εντάσσει στις εξής κατηγορίες:

- Διοικητικό
- Ερευνητικό - επιστημονικό
- Διδακτικό
- Κρισιακό / αξιολογικό (*εισηγητικές επιτροπές, εκλεκτορικά, κριτές σε επιστημονικά περιοδικά και συνέδρια κ.λπ.*)
- Δημόσιες παρεμβάσεις και δημόσια λογοδοσία (*εκλαϊκευτικά άρθρα, δημόσιες γνωμοδοτήσεις και ενημερώσεις, διαλέξεις, απολογιστικές δράσεις κ.ά.*)
- Επιχειρησιακό / διαχειριστικό (*εκπόνηση ερευνητικών προτάσεων, διαχείριση ερευνητικών προγραμμάτων, επιστημονικές συνεργασίες με δημόσιους ή/και ιδιωτικούς φορείς κ.λπ.*)

Αν και το θέμα της συμβολής του διδακτικού προσωπικού στην ανάπτυξη του πανεπιστημίου, αλλά και γενικότερα στην κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη, τίθεται διαρκώς στη βιβλιογραφία (Kreber, 2013), κατά τη μεταπανδημική περίοδο αποκτά μια ιδιαίτερη βαρύτητα και σημασία. Η εμπειρία της πανδημίας έδρασε ως καταλύτης για τον συντονισμό όλων των μείζονων αλλαγών, που από καιρό ήταν παρούσες αλλά αντιμετωπίζονταν ως περιστασιακές ή παροδικές συνθήκες. Οι νέες τεχνολογίες πληροφορίας και επικοινωνιών, οι δυνατότητες για διαδικτυακή εκπαίδευση (σύγχρονης ή/και ασύγχρονης μορφής), η επίδραση της μαζικοποίησης του πανεπιστημίου στην εκπαιδευτική διαδικασία, η διασύνδεση του περιεχομένου των σπουδών με τις κοινωνικές και οικονομικές ανάγκες, η θεώρηση του θεσμού στο πλαίσιο της διά βίου μάθησης (Kedra, Kaltsidis, Raïkou, & Karalis, 2022), δεν αφήνουν την τριτοβάθμια εκπαίδευση ανεπηρέαστη. Αντίθετα, οι παράγοντες αυτοί θέτουν το πανεπιστήμιο, παγκόσμια και προφανώς και στη χώρα μας, σε μια πορεία διαρκούς αναζήτησης των αναγκαίων αλλαγών και μετασχηματισμών ως προς τον σκοπό, την αποστολή και εντέλει τη μορφή του, προκειμένου αυτό να ανταποκριθεί στις διαστάσεις του νέου τοπίου (Raïkou & Karalis, 2021; Raïkou, 2022).

Οι εξελίξεις αυτές οδήγησαν στην ανάπτυξη της πανεπιστημιακής παιδαγωγικής ως ένα νέο πεδίο που εστιάζει στις παιδαγωγικές και διδακτικές γνώσεις, δεξιότητες και αντιλήψεις, τις οποίες χρειάζεται ο ακαδημαϊκός δάσκαλος, προκειμένου να βελτιωθεί ο τρόπος με τον οποίο οι φοιτητές/τριες προσεγγίζουν τη μάθησή τους (Gibbs & Coffey 2004; Trigwell et al., 1999; Raïkou & Karalis, 2016). Παράλληλα, στην ελληνική περίπτωση, η έξοδος από την πανδημία συνέπεσε με τη θεσμοθέτηση των Κέντρων Διδασκαλίας και Μάθησης (ΚΕΔΙΜΑ), που αυτονόητα μπορούν να διαδραματίσουν κεντρικό ρόλο στις παραπάνω αναζητήσεις, μέσω της λειτουργίας κοινοτήτων μάθησης και της εδραίωσης ποικίλων μορφών και διαδικασιών διαλόγου στο εσωτερικό της πανεπιστημιακής κοινότητας.

Περιγραφή έρευνας

Το Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης (ΔΠΘ) και το Πανεπιστήμιο Πατρών (ΠΠ) ενέταξαν τις διερωτήσεις που αναφέρθηκαν παραπάνω στη θεματική προβληματική των Κύκλων Μάθησης που υλοποιούν για περισσότερα από τέσσερα χρόνια. Στην παρούσα έρευνα

παρουσιάζονται οι απόψεις μελών του διδακτικού προσωπικού των δύο ΚΕΔΙΜΑ, που κατά το παρελθόν παρακολούθησαν επιμορφωτικά προγράμματα σε θέματα Πανεπιστημιακής Παιδαγωγικής, όπως αυτές διατυπώθηκαν σε μικρής έκτασης έρευνα. Οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να διατυπώσουν τις απόψεις τους με τη συμπλήρωση ενός ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου με ανοικτού τύπου ερωτήσεις αναφορικά με τον ρόλο τους ως μοχλό αλλαγής (α) σε σχέση με τους φοιτητές τους, (β) του ίδιου του πανεπιστημίου ως θεσμού, και (γ) της κοινωνίας, της οικονομίας και του πολιτισμού. Στην έρευνα, η οποία πραγματοποιήθηκε μεταξύ Ιανουαρίου-Μαρτίου 2023, από τους 111 διδάσκοντες που είχαν συμμετάσχει στα παραπάνω επιμορφωτικά προγράμματα, έλαβαν μέρος 52 διδάσκοντες των δύο πανεπιστημίων (30 από το ΔΠΘ και 22 από το ΠΠ), στους οποίους περιλαμβάνονταν μέλη ΔΕΠ νεοδιοριζόμενα και μη, μέλη ΕΕΠ/ΕΔΠΠ/ΕΤΕΠ και διδακτικό προσωπικό με σύμβαση, διαφόρων Τμημάτων και ειδικοτήτων, καθώς και διαφόρων ηλικιών.

Τα ευρήματα οδηγούν στα ακόλουθα συμπεράσματα σε σχέση με τους παραπάνω άξονες:

(α) Ως προς τον ρόλο τους ως μοχλό αλλαγής για φοιτητές, οι πανεπιστημιακοί διδάσκοντες, σχεδόν στο σύνολό τους, τον αναφέρουν ως πολύ σημαντικό, έως και καθοριστικό, καθώς βλέπουν τον εαυτό τους ως παράδειγμα και πρότυπο επιστημοσύνης και ήθους. Αναφέρουν χαρακτηριστικά:

- *Πολύ σημαντικό, καταλυτικό. Θεωρώ ότι, παράλληλα με τη μετάδοση γνώσεων, συμβάλλουμε αποφασιστικά στην καλλιέργεια δεξιοτήτων μέσω της αλλαγής στην εκπαίδευση των νέων επιστημόνων.*
- *Με το παράδειγμά μας ως πρότυπα επιστημοσύνης, ήθους και ως μέντορες μπορούμε να καθοδηγήσουμε, να εμπνεύσουμε, να υποστηρίξουμε και να φέρουμε τους νέους επιστήμονες σε επαφή με την επιστήμη που σπουδάζουν αλλά και να ανατρέψουμε μαζί με αυτούς παλιές αντιλήψεις και πρακτικές διδασκαλίας και μάθησης.*

Ωστόσο, ορισμένοι από αυτούς καταθέτουν και επιφυλάξεις:

- *Δεν θεωρώ τον εαυτό μου "μοχλό αλλαγής" στην εκπαίδευση των νέων επιστημόνων. Είμαι αρωγός της επιθυμίας των φοιτητών και φοιτητριών να συνταξιδέψουν στον κόσμο της γνώσης και προσπαθώ να αφουγκράζομαι τις αγωνίες και τις ανάγκες τους και να τους εμπνέω να αναπτύσσουν κριτική σκέψη.*
- *Ελπίζω να είναι καθοριστικός, αν και διατηρώ αμφιβολίες. Παρατηρώ ότι καθώς τα χρόνια περνούν, ολοένα και λιγότερη είναι η δική μου (και γενικώς των μελών ΔΕΠ) επίδραση σε αλλαγές που τις θεωρώ απαραίτητες αλλά όχι και οι νέοι φοιτητές, οι οποίοι συνεχώς νομίζω πως είναι πιο προσκολλημένοι σε παλιότερα μοντέλα σκέψης και δράσεις + στερεότυπα.*

(β) Ως προς τον ρόλο τους ως μοχλό αλλαγής του σύγχρονου πανεπιστημίου, οι απόψεις του διδακτικού προσωπικού μοιάζουν να αμφιταλαντεύονται ανάμεσα στην ευθύνη, την επιθυμία και το προνόμιο του να συμβάλλουν στον καθορισμό και τη διαμόρφωση του σύγχρονου πανεπιστημίου, μέσα από τόσο την εκπαιδευτική διαδικασία όσο και τη συμμετοχή τους σε θεσμικά όργανα, ακολουθώντας τις τάσεις και τις διεθνείς πρακτικές:

- *Ο ρόλος μας είναι σημαντικός καθώς εμείς, το έμπυχο δυναμικό δηλαδή, είμαστε αυτοί που μπορούμε να αλλάξουμε τα κακώς κείμενα ή να τα διαιωνίσουμε.*
- *Τα μέλη ΔΕΠ είναι κατά κύριο λόγο συν-υπεύθυνα να συμβάλλουν στον καθορισμό και την κατεύθυνση της στρατηγικής του πανεπιστημίου τους -κι όχι μέσα από την ασφάλεια της προσωπικής τους καριέρας, να κάνουν στείρα (και εκ του ασφαλούς) κριτική στις εκάστοτε διοικήσεις των ΑΕΙ!*

- *Η προσωπική συμβολή του καθενός θεωρώ πως είναι πολύ σημαντική, εφόσον κάποιος είναι διατεθειμένος να έχει ενεργό ρόλο!*
- *Σχετικά αδύναμο, δεν έχω θεσμική εξουσία*

(γ) Ως προς τον τελευταίο άξονα, παρότι τον περιγράφουν ως σημαντική πτυχή του θεσμικού τους ρόλου, εκφράζουν αμφιβολίες κατά πόσον η ίδια η κοινωνία μπορεί να αποδεχθεί και να ενισχύσει αυτή τους την προσπάθεια.

- *Ο ρόλος μας είναι σημαντικός, καθώς λειτουργούμε μέσα στην κοινωνία προς όφελος της κοινωνίας. Τα αποτελέσματα της διδασκαλίας και της έρευνάς μας συνδέονται με την κοινωνία, την οικονομία και τον πολιτισμό καθώς συμβάλλουν στην καταπολέμηση ανισοτήτων μέσα από την εκπαίδευση όλων, χωρίς διακρίσεις, στην εξειδίκευση των επιστημόνων σε αντικείμενα αιχμής, στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης και των χρήσιμων δεξιοτήτων των εκπαιδευόμενων για τη σημερινή εποχή, στη δημιουργία νέας γνώσης, κ.α.*
- *Αν οι πανεπιστημιακοί δεν έχουν λόγο και ρόλο στις αλλαγές κι εξελίξεις της οικονομίας, της κοινωνίας και του πολιτισμού τότε ποιοι πρέπει να έχουν;*
- *Με βάση το ήθος, τη γνώση και τον τρόπο χρήσης της τεχνολογίας πιστεύω ότι προσθέτω και εγώ ένα λιθαράκι σε αυτούς τους τομείς.*
- *Είναι μέρος του θεσμικού ρόλου των πανεπιστημιακών δασκάλων και κορυφαίων επιστημόνων (που είναι ή θα έπρεπε να είναι) να συμβάλλουν με την έρευνα, τη δράση, τη στάση και την προσωπική τους σφραγίδα στα τρέχοντα δρώμενα, ανάλογα και με το γνωστικό αντικείμενο που υπηρετούν.*

Ωστόσο, δεν συμφωνούν όλοι:

- *Πολύ περιορισμένο*
- *Αδύναμο*
- *Φαίνεται αρκετά έμμεση η σχέση, αλλά είναι σημαντικός ο ρόλος*

Συμπεράσματα

Από τα ευρήματα της έρευνας φαίνεται ότι οι πανεπιστημιακοί διδάσκοντες θεωρούν τον ρόλο τους ως σημαντικό μοχλό αλλαγής σε σχέση με τους φοιτητές, το πανεπιστήμιο ως θεσμό και ευρύτερα την κοινωνία, την οικονομία και τον πολιτισμό. Ωστόσο, αμφιταλαντεύονται και εκφράζουν επιφυλάξεις για το αν ο ρόλος τους είναι πράγματι καθοριστικός ως προς τις επιθυμητές αλλαγές στην κοινωνία, την οικονομία, τον πολιτισμό. Καταληκτικά, θα λέγαμε ότι το πανεπιστήμιο, διεθνώς και προφανώς και στη χώρα μας, βρίσκεται σε μια πορεία διαρκούς αναζήτησης των αναγκαίων αλλαγών και μετασχηματισμών ως προς τον σκοπό, την αποστολή και εντέλει τη μορφή του, προκειμένου αυτό να ανταποκριθεί στις διαστάσεις του νέου τοπίου. Στο πλαίσιο αυτό και λαμβάνοντας υπόψη ότι οι φοιτητές μας είναι αυτοί που θα επηρεάσουν τις μελλοντικές εξελίξεις, θα λέγαμε ότι, αλλάζοντας τις καθημερινές πρακτικές και βελτιώνοντας το περιβάλλον, την ηθική, καθώς και τη διδασκαλία και έρευνα εντός του πανεπιστημίου, επηρεάζουμε έμμεσα και ίσως και άμεσα τα παραπάνω.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Βεργίδης, Δ. (2016). Η Πανεπιστημιακή Παιδαγωγική, η διασφάλιση ποιότητας και ο ρόλος του Πανεπιστημιακού δασκάλου. Στο Κ. Κεδράκα (επιμ.), *Πρακτικά 1ου Συμπόσιου*

Πανεπιστημιακής Παιδαγωγικής 'Η εκπαίδευση και διδασκαλία στην τριτοβάθμια εκπαίδευση – μια terra incognita?', 9-11 Σεπτεμβρίου 2016, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, 74-89.

Boyer, E. L. (1990). *Scholarship reconsider: priorities of the professoriate*. Stanford, CA: The Carnegie Foundation for the Advancement of Teaching.

Culum, B., & Ledic, J. (2010). Service-learning--the integration of higher education and the community in the process of the education of socially responsible and active citizens/Učenje zalaganjem u zajednici--integracija visokoskolske nastave i zajednice u procesu obrazovanja društveno odgovornih i aktivnih građana. *Revija za Socijalnu Politiku*, 17(1), 71+. <https://link.gale.com/apps/doc/A225792473/AONE?u=anon~5fe38e43&sid=googleScholar&xid=052c3711>

Gibbs, G., & Coffey, M. (2004). The Impact of Training of University Teachers on Their Teaching Skills, Their Approach to Teaching and the Approach to Learning of Their Students. *Active Learning in Higher Education*, 5, 87-100. <https://doi.org/10.1177/1469787404040463>

Trigwell, K., Prosser, M. & Waterhouse, F. (1999). Relations between teachers' approaches to teaching and students' approaches to learning. *Higher Education*, 37, 57-70. <https://doi.org/10.1023/A:1003548313194>

Kedra, K., Kaltsidis, C., Raikou, N., & Karalis, T., (2022). Considerations for University Pedagogy: Distance Learning One Year After the Covid-19 Pandemic Outbreak. *Journal of Education and Training Studies*, 10(3). doi:10.11114/jets.v10i3.5445

Kreber, C. (2013). *Authenticity In and Through Teaching in Higher Education*. London: Routledge.

Macfarlane, B. (2005). The Disengaged Academic: The Retreat from Citizenship. *Higher Education Quarterly*, 59(4), 296-312.

Macfarlane, B. (2007). Defining and Rewarding Academic Citizenship: The implications for university promotions policy. *Journal of Higher Education and Policy and Management*, 29(3), 261-273.

Raikou, N. (2022). Emerging adulthood and university students: The case of an Educational Greek Department. *Mediterranean Journal of Education*, 2(1), 1-12.

Raikou, N. & Karalis, T. (2021). Teaching Higher Education Pedagogy in a Department of Education: An assessment based on students' views and opinions. *Higher Education Studies*, 11(4), 48-58. DOI:10.5539/hes.v11n4p48.

Raikou, N., & Karalis, T. (2016). Adult Education and Higher Education - A focus on Transformative Learning in Universities. *International Education and Research Journal*, 2(4), 19-22.